

DATE ARHIVISTICE PRIVIND FONDATORUL PRIMEI STAȚIUNI DE CERCETĂRI MARINE ROMÂNEȘTI DE LA AGIGEA

Alexandru S. BOLOGA¹

bologa1813@yahoo.ro

ABSTRACT: Relevant archival and other reference data about the outstanding personality of Professor Ioan Borcea (1879–1936) regarding his most valuable achievement – namely the establishment of the first Romanian marine biological station at Agigea (15 km south of Constanta) in 1926 are reviewed in chronological order. Originating in the State Archives / Constanta County Service and the County Library “Ioan N. Roman” Constanta, the abundant human and professional (organization, administration, research) merits of Professor Borcea become clear and various interesting contemporary people, institutions and events are brought to life.

KEYWORDS: Ioan Borcea, Romanian marine biological station at Agigea.

Introducere

Profesorul Ioan Borcea continuă la 135 de ani de la naștere să ocupe un loc de frunte printre creatorii oceanografiei românești. Opera sa cea mai însemnată rămâne înființarea primei Stațiuni Biologice Marine, prin Înaltul Decret Regal nr. 810 din 1 martie 1926 (Fig. 1), care avea să-i poarte ulterior numele ca Stațiunea Zoologică Marină „Prof. Ioan Borcea”, pe malul Mării Negre la Agigea (Constanța), în 1926 [2], [3], [4], [8] a fost, de asemenea, componenta a Institutului Român de Cercetări Marine (I.R.C.M.) între 1970–1989, actualmente Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare Marină „Grigore Antipa”; a revenit, în 1990, Universității „Alexandru I. Cuza” din Iași, sub auspiciile căreia a fost fondată, fiind confruntată cu dificultăți considerabile de supraviețuire în prezent. Personalitatea viguroasă și cariera prolifică

¹ Dr. în biologie, membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România / Secția Științe biologice, București, România; președinte a Filialei Constanța a CRIFST al Academiei Române.

ale ctitorului au marcat dezvoltarea oceanografiei biologice, ecologiei și biologiei generale în România, precum și cooperarea științifică internațională remarcabilă, îndeosebi cu Franța și Italia, din primii ani de activitate și mult mai extinsă mai târziu.

Fig. nr.1 – Stațiunea Biologică Marină „Regele Ferdinand I”, ulterior Stațiunea Zoologică Marină „Prof. Ioan Borcea”, fondată la Agigea (circa 15 km sud de Constanța) în 1926

Administrarea stațiunii

Interesul deosebit al fondatorului pentru administrarea Stațiunii Zoologice Mari-ne de la Agigea [1] rezultă, de la fondare și permanent de-a lungul existenței lor, din majoritatea adreselor și notelor scrise (Fig. nr. 2) transmise de la Iași administratorului său Ion Gavrilescu² și principalilor angajați Polidor și Ecaterina Spiro, Tudor Popa și I. Cucu, după cum urmează: „*până în prezent v'am realizat ce v'am promis, doresc să văd devotamentul Dv.*”, „*puneți munca în interesul stați[un]ei, căci și eu mă voi sili pentru Dv., dacă stați[une]a va merge bine și va avea venit*”, „*aducerea de venituri stațiunii prin activitatea de pescuit nu numai la talian*”, „*Pescăria să rămână pe numele Stațiunii*”, „*s-a intervenit la locul în drept ca produsele pescăriei să le putem vinde noi pe loc*”³ „(6) *Doresc mult ca din agricultură și pescărie să avem și un venit frumuseșel pentru stați[iun]e și contez pe vrednicia Dv.*”⁴ „(1) *Azi a sosit de la Minister ordinul de echivalare și încadrare a Dv. (personalul de la Agigea) și în consecință pe aceste nume am depus facerea de ștate pe septembrie și octombrie*” [1926, n.ns.], *Dv. veți avea primitor lunar 7065 lei*⁵ *încât sper că veți fi mulțumit fiind echivalent*

² Cunoscut și invitat de către autor la sediul I.R.C.M., cu ocazia sărbătoririi a 20 de ani de la înființarea acestuia, în 1990.

³ Arhivele Statului / Serviciul Județean Constanța, fond nr. 323, dosar nr. 1/1926, nota nr.148.

⁴ *Ibidem, fond cit.*, nota nr. 181.

⁵ Având aproximativ valoarea lor actuala, cf. Costin C. Kirițescu „*Sistemul banesc al leului și precursorii lui*”, prin amabilitatea d-nei ec. Florica Prodan (Banca

cu conservator de muzeu și mai mult ca asistent universitar. Sper că veți depune mai departe aceeași râvnă”, „vă recomand grija pentru toate în interesul stațiunii”, „nici un obiect de la Stațiune să nu fie luat de nimeni”.

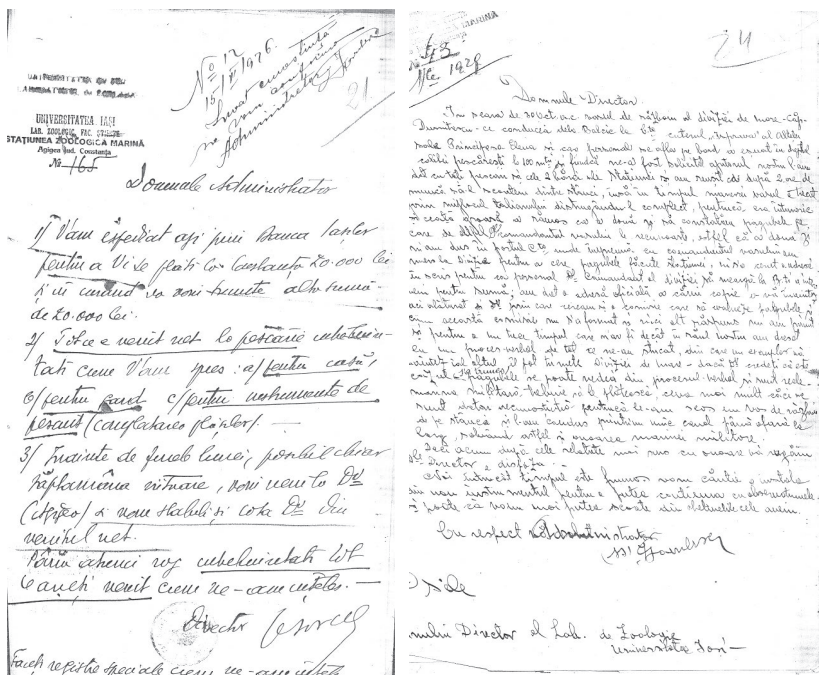

Fig. nr. 2 – Două scrisori olografe ale fondatorului și directorului Stațiunii Agigea⁶

Uneori intervin nemulțumiri ale directorului Stațiunii, precum „...pentru nici un motiv și pentru nici un considerent nu aveți voie a schimba Dv. dispozițiile ce sunt date” ori, de ex., privind plata înainte a unor lucrări neexecutate încă, în contradicție cu instrucțiunile sale, cu remarca îngăduitoare „Regret că nu sunt înțeles”⁷. Sau „Eu v’am dat în nenumărate rânduri indicații ca să ieșiți pentru cercetări în afară de stați[un]e, dar iar nu m’ați ascultat. De ace[le]a luați căruța cu calul și mergeți cu 2 persoane pe tern între Movila și Tuzla (far) adunați ce se mai poate aduna, mai ales veți găsi raci, culegeți cu atenție de cei

Transilvania).

⁶ Arhivele Statului / Serviciul Județean Constanța, fond nr. 323, dosar nr. 1/1926 filele 21 și 24.

⁷ Ibidem, fond cit., nota nr. 3/5 din 25 ianuarie 1927.

mici cât de mulți, vedeți de nu-i și paguriu, când voi veni eu vom face iar această excursie ca control între Movila și far deci căutați acum imediat cu mare atenție și adunați cât mai mult material. Ascultați mai mult ce vă spun și scriu. 2) Vă veți interesa și la Constanța ... la ce dată s-a prins fiecare specie de pește (și în ce loc anume). 3) Veți ține observații zilnice mai cu vigoare ca anul trecut notând zilnic pe o foaie a caetului 1) temp. apei (luată la talian la adâncimea de 1 metru) 2) vântul 3) speciile de pești, lungimea lor, starea icrelor, orice varietate pusă la borcan (formol cred că aveți destul și să fie întotdeauna rezervă la stați[un]e. După fiecare furtună inspecție de cercetare pe plajă (ce-a aruncat mare[a])⁸. Alteori este mai tranșant și oarecum comic după trecerea timpului „Tot timpul am spus idiotului de Cucu că înainte de orice instalația de apă [de] mare mă interesează”.

Corectitudinea evidentă a conducătorului reiese cu precădere din cerințele sale explicite: „Vindeți recolta și pentru toate sumele rezultate din recoltă și cei 22000 lei pentru ce veți cumpăra sau cheltui din aceste sume faceți acte în regulă pentru stațiune și mi le înaintați” sau „Pentru tot ce ați cumpărat acte în regulă pe numele stați[un]ei în trei exemplare (original și două copii) ... Veți ține registre în regula 1) unul de cheltuieli în fiecare zi, 2) altul de venituri notat totul precis zi cu zi”, iar obediența administratorului Stațiunii în privința respectării acestor solicitări rezultă, de ex., dintr-unul din rapoartele sale: „8) Voi ține registrele de venit și cheltuieli ca pe anul trecut” (raport din 14 februarie 1927).

Dificultățile financiare îl determină să scrie de ex.: „6) Țineți seama de tot ce v'am recomandat, căci timpurile sunt grele. Zilele aceste a venit aprobare de salar pe Noembre dar încă n'am încasat spre săptămâna viitoare îi vom trimite imediat” (probabil 1931–1932) sau „Fiind așa de greu cu salarele, pentru material neprimind nici un ban dela Octombrie trecut, rog mult pentru economii la stați[un]e”.

Omenia fondatorului față de soarta angajaților este ilustrată de exemplul urmator: „2) Pentru Grigore dela Caliacra, cu tot sufletul doresc a intra în serviciu la noi – imediat ce aveți un loc vacant ... n'as dori să dați afară pe cineva ci când va pleca cineva de voe”. „3) Pe Patap puteți a-l trimite, am vorbit să fie primit la clinica de ochi poate vine încoace când se întoarce Dra Celan. Recomadați-i a fi atent pe drum – că e de schimbat de multe ori ...” (probabil 1931–1932).

Apreciabile sunt și preocuparea și grija administratorului pentru buna funcționare a Stațiunii în spiritul pretins și impus de director, în condițiile unor anumite dificultăți economice, reflectate de

⁸ *Ibidem, fond cit., nota nr. 26/15 aprilie 1929.*

diferite atenționări ale acestuia către conducere, printre care, de ex.: „Domnule Director, ... Timpul pescuitului pentru Scrumbii de Dunare a sosit și noi nu avem nici o pregătire serioasă pentru începutul campaniei de prima-vară, năvem oameni angajați, talianul ne terminat de împletit, pentru pescuitul calcanului nu s-a luat iarăși nici o măsură, din cauza lipsei de mijloace, dacă nu terminăm cât mai curând cu reparatul, angajatul oamenilor și celelalte – rămânem în urmă cu întreaga campanie de pescuit. Administrator I. Gavrilesco”. „Domnule Director, pentru bunul mers al acestei Stațiuni am onoarea să vă rog să binevoiți a interveni pe lângă Direcția Pescări[i]lor Statului a ne scuti de fondurile și dijma ce ne încasează la pescuit, cu aceste fonduri – care anual se ridică până la 50–60000 lei s-ar putea aduce alte îmbunătățiri stațiunii. Administrator I. Gavrilesco”⁹⁹; astfel, în urma intervențiilor de acest gen ale administratorului, de ex. a celei din martie 1928, Administrația Generală a Pescăriilor a răspuns favorabil prin adresa nr. 2866/3 aprilie 1928:

[illegible]

Fig. nr. 3 - Răspunsul Administrației Generale a Pescăriilor Statului privind scutirea de plată de către Stațiune

„Domnule Director, cu onoare vă aducem la cunoștința Dstra că în urma intervenirii Dstra No. 144/928 Consiliul de Administrație al

⁹ *Ibidem, fond cit., nota nr. 18/16 martie 1927.*

Pescări[i]lor Statului v'a scutit de plată urmând să plătiți nu mai taxa de intensificare care se va reține de la Adția Stațiunii Dstra și se va vărsa la stat – Administrator General ss Dr. [P.P.] Daia, Director¹⁰. „Totodată v'a raportăm că o barcă de la Oficiul] naț[ional] de educ[ație] fizică Eforie Tekirghiol a in trat astă noapte la talian stricându-ne plasele și luând foloase din el, am constatat aceasta și adus la cunoștința D-lui Maior de acolo, v'a rugăm însă a interveni și Dv. Administrator I. Gavrilescu” (raport 27/30 iunie 1927).

La un moment dat, la cererea Directorului Stațiunii, administratorul îl informează pe acesta: „...În seara de 30 Oct. a.c. vasul de războiu al diviziei de mare – Cap. Dumitrescu – ce conducea dela Balcic la Cța cuterul „Isprava” al Alteței Sale Prințesa Elena și care personal se afla la bord a eșuat în dreptul colibei pescărești la 100 metri și fiindcă ne-a fost solicitat ajutorul nostru l-am dat cu toți pescarii și cele 2 bărci ale Stațiunii și am reușit ca după 2 ore de muncă să-l scoatem dintre stânci, însă în timpul manevrei vasul a trecut prin mijlocul talianului distrugându-l complet, pentru că era întuneric și ceața groasă a rămas ca a doua zi să constatăm pagubele pe care de altfel D-l Comandant al vasului le recunoaște, astfel că a doua zi m'am dus în portul Cța unde împreună cu comandantul vasului am mers la Divizie pentru a cere pagubele făcute stațiunii, ni s-a cerut o adresă în scris pentru ca personal D-l Comandant al diviziei să meargă la B-ti a interveni pentru sumă; am dat o adresă oficială a cărei copie o v'a înaintez aci alăturat și Dv prin care ceream și o comisie care să evalueze pagubele și cum această comisie nu s'a format și nici alt răspuns nu am primit și pentru a nu trece timpul care n'ar fi decât în răul nostru am dresat eu un proces-verbal de tot ce ne-au stricat, din care un exemplar v'a înaintez iar altul îl pot trimite Diviziei de Mare – dacă Dv credeți că este cazul – pagubele se pot vedea din procesul-verbal și sunt reale. Marina militară trebuie să le plătească, ceva mai mult căci ne sunt datori recunoștința pentru că le-am scos un vas de război de pe stâncă și l-am condus printr'un mic canal până afară la larg salvând astfel și onoarea marinei militare. Deci acum după cele relatate mai sus cu onoare v'a rugăm D-le Director a dispoza. Noi întrucât timpul este frumos vom căuta a instala din nou instrumentul pentru a putea continua cu observa-țiunile și poate că vom mai putea scoate din cheltuielile cele avem” (nota nr. 43/1929). În urma acestui incident pagubele au fost evaluate în valoare de 60000 lei și imputate marinei (nota nr. 5/1929). Iar Marina de Razboi

¹⁰ Ibidem, fond cit., dosar nr. 5/1928, fila nr. 13

/ Comandamentul Diviziei de Mare, Serviciul de Artilerie transmite Stațiunii Zoologice Marine Agigea, Județul Constanța, după discuții, în cele din urmă, prin adresa nr. 33790/5 decembrie 1929: „Cu onoare vă rugăm a trimite delegat autorizat pentru a primi suma de lei 20000 (douazeci de mii) acordați de Ministerul Armatei cu ordinul nr. 1076 din 30 Noembrie a.c. ca despăgubire pentru materialul stricat al Dvs. în ziua de 30 Octombrie a.c. de către Canoniera Cpt. Dumitrescu care a eșuat în punctul Agigea... Șeful Serviciului de Artilerie Lt. Comandor, ss indescifrabil”.

La 21 iunie 1932 Ministerul Instrucțiunii, al Cultelor și Artelor, prin Direcția În-vățământului Superior, transmitea Domnului Profesor I. Borcea, Universitatea Iași: „Avem onoarea a vă trimite în copie adresa Inspectoratului General al Marinei nr. 605 din a.c. împreună cu o copie de pe jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 602/932, cu rugămintea de a lua cunoștință de cuprins. În același timp, vă facem cunoscut că ministerul vă delegează să luați de urgență contact cu Inspectoratul General al Marinei militare, pentru predarea terenului menționat în jurnalul Consiliului de Miniștri, în vede-rea începerii lucrărilor de instalare a bateriei. Ministru, ss indescifrabil, Consilier al Învățământului Superior Director General, ss indescifrabil”. În consecință, Ministerul Armatei / Inspectoratul General al Armatei prin Statul major, adresa nr. 1769/23.III.1933, solicită: „Domnule Profesor, Cu onoare vă rugăm ca la o eventuală trecere prin București să aveți bunavoința a vă prezenta la Inspectoratul General al Marinei Regale – din localul Ministerului Apărării Naționale – pentru a lua contact cu Domnul Contr’amiral Buchholtzer C. – Directorul Marinei. Aceasta în scopul de a se putea stabili de comun acord convenția definitivă – scrisă – privitoare la instalarea și funcționarea bateriei „Agigea” pe teritoriului Stațiunii Zoologice Marine. Șeful Statului Major Comandor Adj. Păiș N., Șeful Biuroului IV Cpt. Popescu F”. Astfel, neavând încotro, a fost obligat să „colaboreze” și cu Armata.

Dr. Lucia Leon Borcea, soția sa, șef de lucrări la Laboratorul de istorie naturală medicală de la Facultatea de Medicină din Iași, a fost transferată în postul de șef de lucrări la Stațiunea Biologică Marină „Regele Ferdinand I” de la Agigea (prin decizia Ministerului Instrucțiunii Publice / Universitatea Mihăileană Iași, Facultatea de Științe prin adresa 170/1 aprilie 1936); tot ea solicita eliberarea „unui certificat constatator asupra împrejurărilor în care s-a îmbolnăvit și decedat soțul meu Profesor Ion Borcea” (care i-a fost eliberat de către administratorul Stațiunii I. Gavrilesu prin actul 6/12 august 1936).

Printre cei care au scris despre dispariția întemeietorului Stațiunii s-a numărat și urmașul său la conducerea acesteia, prof. Constantin Motaș [9]: „În sara zilei de 30 iulie a închis ochii pentru totdeauna, pe pământul Dobrogei, doborât fulgerator de o septi-cemie căpătată la masa de lucru, profesorul Ion Borcea dela Universitatea din Iași, fondatorul Stațiunii de zoologie maritimă dela Agigea (jud. Constanța). Savantul ieșan, cunoscut în cercurile științifice din Apus prin numeroasele sale lucrări de zoologie publicate în limba franceză, moare în vârstă de aproape 57 de ani. În plină maturitate științifică și în împrejurări atât de tragice, care ne fac să deplângem mai mult dispariția sa. ...Crearea acestei Stațiuni constituie poate cel mai mare titlu de merit al profesorului Borcea. Stațiunea de zoologie dela Agigea este, pentru țara noastră și pentru Universitatea din Iași, ceiace este, de pildă, Stațiunea biologică dela Roscoff pentru Franța și pentru Sorbona. ...Prin dispariția atât de timpuriu a profesorului Borcea știința românească a pierdut pe unul dintre cei mai aleși reprezentanți ai ei; universitatea Mihăileană a pierdut un eminent professor; țara pe unul din cei mai vrednici fii ai ei”.

Marele istoric român Nicolae Iorga scria [7]: „Profesorul Ion Borcea a căzut în lupta pe care de ani de zile o ducea pentru lămurirea tainelor naturii. ... Ajunsese a crea un capitol românesc din cunoașterea faunei maritime, și prin rodul ostinelilor sale el se îmbogățea an de an. ... Dar vom fi mandri ori de cate ori se va însemna în vreo carte de știință ce i-a dat entuziasmul gata de jertfă al bunului profesor Borcea”.

Presa scrisă a vremii [5] consemna de îndată momentul trist: „Joi d.a. a încetat din viață la spitalul „Dr. Sion” [din Constanța, n.ns.], profesorul universitar I. Borcea fost ministru al instrucțiunii publice în guvernul Federației și fost director al institutului [stațiunii, n.ns.] de cercetări maritime de la Agigea. Moartea se datorește unei septiciunii [septicemii, n.ns.] provocate de o înțepătură a unei vietăți marine pe care profesorul o găsisese recent în cercetările sale asupra faunei Mării Negre. ...moartea sa lasă unanime regrete”.

Atenția acordată activității științifice

Indicațiile repetate cel mai adesea către administrator și angajați priveau asigurarea condițiilor de trai și lucru personalului de cercetare precum și crearea unui suport material, informațional și statistic indispensabil rigurozității cercetării științifice a mediului marin precum și a florei și faunei asociate acestuia: „...Rog luați observații 1) de apariția speciilor de pești la Dy. la Agigea și în alte puncte pe cât posibil. 2) culegeți cu filetul pela *Zostera* și mai la larg meduse

mici, vermi mic, larve de pești... fixăm la formol. Mai ales în cursul anului acesta atenție la pui de pești și aruncarea icrelor. III. Dra Celan [recomandată călduros profesorului I. Borcea de către dr. Grigore Antipa, n.ns.] care a lucrat la alge – anul trecut dorește să vină la Agigea săptămâna viitoare, va lucra tot în camera de jos cea d'întâi de lângă ușă ca și în anul trecut, Rog dă-i ...aceea cameră la dispoziție și de are nevoie și de un microscop, și e bine să faceți foc acolo de Sâmbătă – Duminecă și să-i puneți și un pat acolo (căci e frig în camerele din clădirea mare" (nedatat). „Domnule Gavrilescu, azi am expediat draga de fer făcută pentru adâncime...(Luni 12 Aug [?]). „(5) Notați zilnic într-un caet sau registru orice specie de pește se prinde, lungimea și dacă se poate și cantitatea”¹¹. „Luați observații zilnic și scrieți pe caet temperature apei mării, direcția vântului, ce pești cad la talian, ce pești cad la plase, lungimea (în medie la fiecare specie) și cantitatea”¹². „(3) Notați zilnic tot ce prindeți, în special pentru calcan, ... și mărimea pieselor (lungime, greutate)”¹³. „Aș dori să se [?] și plasele de calcan ca să urmărim ce se mai prinde împreună cu calcanul”. „Domnule Gavrilescu, Vă atragem atenția f. serios să aveți provizie de formol și imediat ce va începe dezghețul și valurile vor arunca la mal, veți face recolte pe țărmul mării cu tot personalul Stați[un]ei sub privegherea Dv. pentru a face recolte de toate animalele înghețate aruncate la mal. Chiar puteți cu pescarii merge pe țărm și mai sus și mai jos de stați[un]e. Veți fixa după specie... pești de orice specie și orice alte forme de viețuitoare. Această operație ... să o faceți cu toată grija și cu toată atenția și treceți toate datele în caetul de observații. Dacă timpul se va îmbuna ...când marea va începe să arunce la mal puteți să-mi telegrafiați și vom căuta – de va fi posibil să vin și eu – în orice caz cer din partea Dv. atenție și grijă pentru această chestie” (13.II.1929). „Domnule Administrator, ...Vă repet încă odată și pentru ultima oară – în fiecare săptămână Dumineca sau Luni întocmiți un raport detaliat de tot ce s'a petrecut la stați[un]e în cursul săptămânii trecute, de ce s'a pescuit, de ce observări ați făcut, de ce material ați adunat, ... 2) Țineți caetul de observații zilnice cu strictețe: a) ce cantități de fiecare specie s-au prins zilnic, b) în special atenție când sunt exemplare isolate, c) dimensiunile, d) starea icrelor, e) temperature apei, f) vântul, d[ă] dacă se simte curent dela Dunăre dela larg sau de fund”¹⁴

¹¹ Ibidem, fond cit., nota nr. 145/1926.

¹² Ibidem, fond cit., nota nr. 148/1927.

¹³ Ibidem, fond cit., nota nr. 152/1927.

¹⁴ Ibidem, fond cit., nota nr. 36/22 aprilie 1929.

Preocuparea pentru realizarea sarcinilor și obiectivelor cu care a investit Stațiunea l-a caracterizat pe fondator permanent: „*Stând în Constanța – până la plecarea trenului cu Dni de la Pescărie – mi-au confirmat că spre Tuzla (între Movilă și far) au fost aruncate mari cantități de Pești (între cari și pui de păstrugă și nisetru) cum mi-a spusși agentul local, idem Crustacei mulți și altele*”¹⁵. „...Dacă întâlniți pe Dl. Călinescu întrebați-l în ce punct anume s-a găsit și nisetru și păstrugă înghețați. Continuați cu observările riguros cum am spus în precedentele scrisori. Îs vesel cu ce mi-ați spus de Dl Andonachi [?]. Preveniți-l că prin August vom explora în reg. Caliacra către larg. Să-l întrebați să vă spună din ce punct sau regiune anume e materialul ce V-a adus (stridii și [?]) altfel n-are nici o valoare materialul. Deci veți nota răspuns[ur]ile lui: adâncimea în mare (aproximativ) și distanța dela țarm de unde a recoltat acel material. Dacă acum caută midii, să precizeze în ce punct găsește puținele stridii de fund. Vă rog de toate observații scrise la caet zilnic. Se va nota cu atenție apariția pentru fiecare specie (starea icrelor) și dintre primele exemplare să puneți la borcan câteva exemplare cu pânțele spintecat asemenea de peștișori mici (26 aprilie 1929) (Fig. 5). „Domnule Administrator, Dra Maria Celan, asistentă lab. Botanică, vine la stați[un]e pentru studiul Algelor. Îi veți da concurs a culege material. Dați-i camera din capăt (etajul de jos spre laboratorul meu. Poate lucra în prima cameră din laborator (unde a lucrat Dl Motaș sau în sala studenților de la mare. Pentru masă Dra va plăti ca și Dl. Dr. Gavrilescu (socotim o persoană)” (11 iulie 1930). „Domnule Gavrilcu, 1) Am primit ultimul Dtale raport, de toate îmi spui, numai de embrioni de pești nu” (Mercuri). „Rog deci luați observații de tot ce se pescuiește, la Dy și în împrejurimi și imediat ce puteți trage cu volocul sau cu filetul pentru lucruri mici la Zostere sau mai la larg. Mare atenție la data aruncării icrelor și la cules pui de pești cât de mici și de cât mai multe specii. Aice frământări mari politice – încă n-oi ieșit nimic. Eu plec mâine la Iași și imediat ce ... și talianul funcționează vin negreșit la Agiea.” (Sâmbătă). „La stați[un]e a sosit Dra Celan; rog să i se dea tot concursul pentru a-și aduna materialul de care are nevoie; la cererea Dsale pescarul Vasile va veni cu barca pentru a o servi (probabil 1931–1932)

Devotamentul administratorului în contextul preocupărilor științifice ale Stațiunii reiese printre altele și din următorul exemplu: „*Dlui Revizor al Pescăriilor Statului Constanța: Domnule Revizor, am onoarea a vă ruga să bine-voiți a da ordin Dlui Agent de la acest*

¹⁵ Ibidem, fond cit., nota nr. 26/15 aprilie 1929.

punct a nu mai da voie pescarilor guvidari a pescui prin fața sectorului nostru de observtiuni mai cu seamă în apropiere de mal și nici a le mai

IVERSITATEA din IASI
 LABORATORUL de ZOOLOGIE

Lb. Sp. 929

Jurnalul Ecriturilor
 Am primit azi adota. Dar pierdut
 de la de ca năsi.
 Căminuții v-ă răpe în ficare
 țapăuana adota nepăsat
 de tot a se uchiușu.
 Dău uchiușu pe de Calbreșu
 uchiușu - l u se punit amu
 s'a furt e' uchiușu n' pashușu
uchiușu.
 Căminuții în obșnăuă răpășu
 Am am oșușu în pashușu
 tușu.

[illegible]

Fig. nr. 4 – Două scrisori semnate de prof. I. Borcea cu menționarea d-lui [dr. R.?] Călinescu (*stânga*) și a asistentei Maria S. Celan (*dreapta*) – documente inedite păstrate în colecția dr. Alexandru S. Bologa

I. BORCEA
Professeur à la Faculté des Sciences
de Jassy.

Ore Celan
annulus de spices

NOUVELLES CONTRIBUTIONS À L'ÉTUDE DE LA FAUNE
BENTHONIQUE DANS LA MER NOIRE, PRÈS DU
LITTORAL ROUMAIN

Extrait des *Annales scientifiques de l'Université de Jassy*
T. XVI, fasc. 3—4, pag. 655—750.

¹⁶ **Fig. nr. 5** - Extras al unui articol științific dedicat autograf de către prof. I. Borcea viitoarei conf. dr. Maria S. Celan (colecția dr. Alexandru S. Bologa)

¹⁶ Borcea, I, *Nouvelles contributions a l'étude de la faune benthique dans la mer Noire, près du littoral roumain*, în *Annales scientifiques de l'Université de Iassy*, T. XVI, fasc.3-4, pag. 655-750 (L'Imprimerie „Opinia” Iassy 1931)

permite eșirea pe malul nostru unde sunt mai multe locuri sub observațiuni științifice – *Dsa* spune că Marea este internațională și că poate pescui oricine unde vrea. În cazul când nu’i poate opri cel puțin să nu’i mai încurajeze. Administrator I. Gavrilescu”¹⁷.

O valoare aparte au, inclusiv în scop comparativ cu situația din prezent [6], datele culese cu regularitate asupra capturilor pescărești din dreptul Stațiunii: „Domnule Director, am onoarea a vă raporta că în cursul acestei săptămâni la această stațiune s-a[u] pescuit următoarele cantități de pește:

19–21 iunie nu s-a pescuit talianul fiind afară din cauza vântului

22 iunie 145 kg stavride mic, 5 kg lufar

23 iunie 88 kg stavride mic, 7 kg lufar

24 iunie 204 kg stavride mic, 10 kg nisetru

25 iunie 438 kg stavride mic, 11 kg lufar”¹⁸,

sau¹⁹:

3 iulie 284 kg scrumbie albastră, 150 kg stavride mic

4 iulie 32 kg stavride, 6 kg rizeafcă

5 iulie 62 kg stavride

6 iulie 30 kg stavride, 4 kg rizeafcă”

sau²⁰:

9 aprilie 53 kg scrumbie de Dunăre, 9 kg rizeafcă, 35 kg rizeafcă mică

30 aprilie 7 kg scrumbie de Dunăre, 200 kg rizeafcă

1 mai sărbătoare

2 mai 98 kg rizeafcă

3 mai 76 kg rizeafcă, 35 kg harip [?]

4 mai 25 kg scrumbie de Dunăre, 15 kg rizeafcă,

sau²¹:

6 mai 86 kg scrumbie de Dunăre, 295 kg rizeafcă

7 mai 11 kg scrumbie de Dunăre, 137 kg rizeafcă

8 mai 33 kg calcan, 167 kg rizeafcă

9 mai 36 kg calcan, talian afară furtună

¹⁷ Arhivele Statului / Serviciul Județean Constanța, *fond cit.*, scrisoare datată 18/29 aprilie 1928.

¹⁸ *Ibidem*, raportul din 25/25 iunie 1927.

¹⁹ *Ibidem*, raportul din 29/9 iulie 1927.

²⁰ *Ibidem*, raportul din 20/4 mai 1928.

²¹ *Ibidem*, raportul din 21/12 mai 1928.

10 mai 84 kg rizeafcă, talian afară
 11 mai 82 kg rizeafcă
 12 mai 162 kg calcan,

sau²²:

12 mai – 31 mai
 1. rizeafcă mică 217 kg
 2. scrumbie albastră 21 kg
 3. hamsie 6 kg
 4. barbun 5 kg
 5. calcan 34,9 kg
 6. guvizi 14 kg
 Total 612 kg,

sau²³:

13 iunie 901 kg stavride mic, 7 kg lufar
 14 iunie 275 kg stavride mic, 4 kg lufar
 15 iunie 545 kg stavride mic, 13 kg lufar
 16 iunie 385 kg stavride mic, 18 kg lufar
 17 iunie 294 kg stavride mic, 43 kg scrumbie albastră
 18 iunie 505 kg stavride mic, 13 kg lufar
 19 iunie 243 kg stavride mic, 33 kg lufar
 20 iunie 440 kg stavride mic, 21 kg lufar
 21 iunie 97 kg stavride mic, 568 kg scrumbie albastră
 22 iunie 35 kg stavride mic, 52 kg scrumbie albastră
 23 iunie 180 kg stavride mic
 24 iunie 327 kg stavride mic, 65 kg lufar, 12 kg scrumbie albastră
 25 iunie 1129 kg stavride mic, 56 kg lufar
 Total 5943 417
 Total 12–26 iunie 6360 kg.

Ar fi desigur interesant de comparat și prețul peștelui de atunci cu cel actual deși abundența și frecvența speciilor la litoralul românesc [6] diferă semnificativ în prezent față de perioada 1920–1940 (spre exemplu sturioni, calcan, scrumbie, ș.a.): „Prețul a fost la stavride dela 9,50 la 15 lei și scrumbia albastră s-a vândut dela 50–90 [lei] kg²⁴.

²² Ibidem, raportul din 25/31 mai 1928.

²³ Ibidem, raportul din 28/26 iunie 1928.

²⁴ Ibidem, raportul din 28/3 iulie 1927.

Preocupările și temerile diverse ale savantului transpar adesea din corespondența sa bogată, de ex. „*Dacă pescăria noastră nu funcționează rog mult luați date cât mai precise dela alte pescării și dela Constanța eventual de se pun undeva plasi, idem ce puteți cu barca trage cu volocul (strângeți orice material aruncă marea)*” sau „3) *Dacă năți trimis harta cu M. Neagră (acea din sala de colecții dinspre mare pe perete) trimiteți-o dacă vine Dra Celan prin Dra vom avea nevoie de ea deși nu e grabă*” (probabil 1931–1932).

Solicităților de material biologic marin în scop muzeistic, ca de exemplu ale Liceului de băieți „Unirea” din Focșani (1930) și multor altora, li s-a dat curs cu conștiinciozitate.

Instruirea prin practici studențești

Atenția acordată activității didactice și pregătirii studenților prin practici de teren și laborator a fost proprie în mod firesc profesorului I. Borcea fără întrerupere de la început până la decesul inopinat al acestuia și a continuat până la începutul anilor '70. „(2) *Camerele evacuate de grăniceri vor rămâne pentru Dnii studenți, oricum până ce voi veni eu, nu le dați nici o destinație*” (nota nr. 148/1926). „(5) *Camerele liberate de militari nu se ocupă de nimeni rămân pentru studenți*”²⁵ „*Rog luați măsuri să fie montate camerele pentru studenți și studente, căci vor veni în curând, înainte sosește Dl Cărauș care va locui camera sa de an (ii dați masă în comptul nostru) și lucrează în camera de jos a laboratorului ...; dacă alt profesor vine, sau Dra Celan poate lucra în sala cu acvarele mari (Camera mea dela mijloc să fie închisă), acvarele se vor pune în funcție mai târziu în luna August (căci din cauza alegerilor nu ma pot stabili decât în August, vom veni totuși pentru câteva zile după Bacalaureat... Profesori ce vin și cer a vizita, studenți le puteți arăta ceva numai întovărășiți de Dv. sau de Dl. Cărauș. Studenții vor lucra în sala dela mare, lângă uzină*”

Rezultate și cooperarea internațională

În documentele arhivistice consultate nu se regăsesc informații despre cercetătorii angajați permanent sau temporar și/sau rezultatele științifice propriu-zise obținute de către maestru și colaboratorii săi, acestea fiind transmise direct Universității / Laboratorului de zoologie, sau foarte puține despre contactele întreținute cu instituții și/sau oameni de știință indigeni și străini.

²⁵ *Ibidem, fond cit., nota nr. 152/1926.*

Contactele profesionale prolifiche ale prof. I. Borcea cu Franța sunt ilustrate, printre altele, de către Ministerul Instrucțiunii, al Cultelor și Artelor / Direcțiunea Învățământului Superior, prin adresa nr. 96402/1 noiembrie 1933 adresată Domnului I. Borcea, Profesor la Facultatea de Științe Iași: *„Avem onoarea a vă transmite în copie invitațiunea D-lui Ministru al Republicii Franceze în România No. 98/933 spre a lua la cunoștință. Ministerul Instrucțiunii a răspuns mulțumind guvernului francez și Institutului franco-român pentru sollicitudinea pe care o arată menținerii relațiilor științifice dintre Franța și România. Ministru, ss indescifrabil, Director General, ss indescifrabil”* [1].

Regretabil, prezența de mai multe ori a directorului Stațiunii și specialistului zoolog român la Stațiunea Zoologică Marină „Anton Dohrn” de la Napoli / Italia, urmărită de autor personal cu ocazia participării sale la cel de al 8-lea Congres Internațional de Istoria Oceanografiei și a vizitării arhivelor, la sediul stațiunii, în iulie 2008, nu a lăsat urme scrise relevante în urma pasajului[4].

Printre personalitățile române care au vizitat Stațiunea s-a numărat, de exemplu, dr. R.I. Călinescu de la Laboratorul de zoologie descriptivă din București (1935), biol. M. Niculescu-Duvaz (1935), prof.dr. A. Borza, prof.dr. I. Grințescu, prof.dr. I. Popescu-Voitești, prof.dr. I. Nyarady de la Universitatea din Cluj (1933), dr. L. Rodewald de la Institutul Zoologic al Universității din Cernăuți (1935), prof.dr. G. Marinescu și prof.dr. F. Rainer de la Facultatea de Medicină din București (1935), dr. T. Gane de la Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale (1936).

Oaspeți străini ai Stațiunii au fost, printre alții, prof. dr. George E. Palade – laureat al premiului Nobel / S.U.A., E. Slstenenko – director al Pescăriilor / U.R.S.S., A. Valkanov – director al Stațiunii Zoologice Marine din Varna / Bulgaria, prof.dr. Homer A. Jack – delegat al Departamentului Știință și Educație pentru Studiul stațiunilor maritime europene / S.U.A., ș.a.) care au vizitat Stațiunea și au fost impresionați profund de performanțele acesteia, motiv în plus pentru rememorarea și propagarea meritelor multiple excepționale ale prof. I. Borcea și de acum înainte.

Mulțumiri

Autorul exprimă mulțumirile sale dr. Virgil Coman, director al Arhivelor Statului / Serviciul Județean Constanța, precum și d-nei Cornelia Pariza, director al Bibliotecii Județene „Ioan N. Roman” Constanța, pentru accesul la fondurile nr. 323 (dosarele nr. 1/1926

– 11/1932–1936) și 324, respectiv fondurile de carte și presă, investigate în vederea realizării acestui studiu în ianuarie 2014.

Bibliografie

- [1] ***, Arhivele Statului / Serviciul Județean Constanța. Fond nr. 323 *Stațiunea de Cercetări Marine „Prof. I. Borcea” Agigea*, 1926–1970.
- [2] Bologa, A.S., 2009 – *Prima Stațiune Zoologică Marină la Agigea / Constanța* (1926). în *Discursuri de receptie 2008–2009*, AOSR, V. Căndea și D.S. Delion (coord.), Ed. AOSR, București, 239–241.
- [3] Bologa A.S., Charlier R.H., 2011 – Romanian marine centennial. *J.Coast.Res.*, 27, 2, 364–367.
- [4] Bologa, A.S., Bologa A.F., Charlier R.H., 2013, *Ioan Borcea and the First Marine Zoological Station at Agigea* (1926). în *Places, People, Tools. Oceanography in the Mediterranean and Beyond*, Proc.Eighth Int.Congr.Hist.Oceanogr., C. Groeben (Ed.), Giannini Ed., Napoli, 173–184.
- [5]***, *Dobrogea Jună*, 1936, art. *Moartea profesorului Borcea – o victimă a științei*. XXXII, 172–173, 2.
- [6]***, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare Marină „Grigore Antipa”. *Raport asupra stării mediului marin în 2013*. <http://www.rmri.ro>.
- [7] Iorga, N., 1975, *Moartea unui învățat: profesorul Ion Borcea*, în *Oameni care au fost*, Editura Militară, București, p. 233.
- [8] Lapușan, A., Ciupină, V., 2011, *Stațiunea zoologică marină de la Agigea – primul așezământ de cultură universitară din Dobrogea*, în *Ctitorii spirituale dobrogene: Universitatea „Ovidius” din Constanța*, Editura Dobrogea, Constanța, p. 49–73.
- [9] Moțaș, C., 1936, *Profesorul Ion Borcea fondatorul primei Stațiuni zoologice maritime din România* (1879–1936), în *Analele Dobrogei*, XVII, f.a., p. 152–160.